

Маковій В.П.

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного
університету внутрішніх справ,

Тайбішлак І. П.

Студент магістратури Одеського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВА ВЛАСНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Протягом історії формування релігійних організацій, їх майнова основа, базис завжди залежали від того, на якому етапі еволюції знаходилась церква, і тих відносин, які існували між нею і державою. У сучасних умовах майновий стан релігійних організацій переживає етап свого зміцнення за рахунок повернення державою церковного майна, а також встановлення відповідних гарантій з боку держави з метою підтримання стабільності їх майнової основи. Будь-який учасник цивільних правовідносин, в тому числі й релігійні організації як організаційно-правова форма юридичної особи, набуває відповідних повноважень щодо майна через речові та зобов'язальні відносини, де окреме місце чинним законодавством приділяється саме відносинам власності за їх участю.

Необхідно відзначити, що всі проблемні питання щодо права власності релігійних організацій неможливо охопити у даному виступі, відповідно вважаємо за необхідне зупинитися лише на деяких основних положеннях. Перш за все слід звернути увагу на те, що об'єкти права власності релігійних організацій мають певні особливості. Перелік таких об'єктів закріплений в нормах ст. 18 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 року [1]. Деякі вчені-правники вважають, що майно релігійних організацій має цільове призначення і повинно використовуватися виключно для досягнення статутних цілей, а також тих, які за своїм характером спрямовані на досягнення релігійної мети [2, с. 92]. Необхідно погодитись із цією позицією і дійти висновку, що використання зазначеного майна в інших, не передбачених установчими документами цілях, не допускається. Однак чинне законодавство опосередковано враховує цієї особливості, хоча канонічне право чітко відтворює наведені положення, про що свідчать такі його норми, які визначають контроль центрами (управліннями) релігійних організацій за використанням майна за призначенням структурними підрозділами; надання згоди на використання церковного майна за першим спеціальним призначенням у випадках неможливості використання його за призначенням або необхідності використання його не за призначенням; заборона профанації священних сосудів, різницьких речей, які освячені застосуванням при відправленні богослужіння; заборона на заставу, а також на відчуження церковних речей шляхом продажу чи дарування тощо [3, с. 117]. Отже, цільове призначення майна релігійних організацій, безсумнівно, впливає на оборотоздатність майна релігійного призначення, але це ні в якому разі не свідчить про те, що воно має бути виключеним з цивільного обороту у повній мірі.

Окремої уваги заслуговує питання аналізу підстав набуття права власності на майно релігійних організацій, серед яких можна виокремити як традиційні – придбання на легальних підставах майна або створення його за рахунок власних зусиль і коштів релігійної організації, так і спеціальні – передача державою культових будівель і майна у безоплатне користування або повернення його безоплатно у власність релігійним організаціям. Відзначимо, що відносно безоплатної передачі майна у користування або повернення у власність на практиці існує багато проблем, які потребують свого вирішення. По-перше, виникає питання щодо майна, яке держава повинна повернути релігійним організаціям, а по-друге, на яких підставах це повинно відбуватися? Вважаємо, що вирішення цих проблем ускладнюється тим, що існує ціла низка нормативно-правових актів (законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України тощо), положення яких не узгоджуються між собою в цій частині.

Водночас у сучасній цивілістиці існує усталена думка з приводу класичних рис юридичної особи, де однією із ознак релігійних організацій, як юридичних осіб, виокремлюється наявність у них відокремленого майна. Разом з тим у науці цивільного права наявність відокремленого майна означає, що майно юридичної особи відокремлено від майна власників, які створили цю організацію, держави, інших суб'єктів цивільного права. Ознака майнової відокремленості впливає із того, що діяльність будь-якої юридичної особи неможлива без її матеріальної бази, без майна. З цього приводу слушною є думка В.Б. Єльяшевича, який відзначав, що у цивільному обороті навколо кожної спільноти формується та відокремлюється самостійна майнова сфера, і якщо з приватних майнових сфер окремих учасників групи не виділено особливе майно, поставлене на службу загальній меті, то немає й матеріального підґрунтя для створення особливої спільноти [4, с. 320]. Майнова відокремленість релігійних організацій, власне, виражається у тому, що вони є повноцінними власниками того майна, яке їм належить (а не їх віряни). У власності релігійних організацій можуть бути предмети культу, будівлі, об'єкти благодійного, соціального та виробничого призначення, кошти, транспорт та будь-яке інше майно, яке необхідне організаціям для провадження та забезпечення їх діяльності.

У сучасній практиці на момент створення релігійної організації її матеріальна база не завжди є цілком сформованою. У цьому випадку майнова відокремленість полягає більше у певному суб'єктивному праві, у теоретичній можливості для релігійної громади мати в майбутньому таке майно. Деякою особливістю ознаки майнової відповідальності є те, що після передачі майна у власність релігійні організації її засновники втрачають усі майнові права щодо цього майна – так, зокрема, вони не вправі одержувати дивіденди, розподіляти майно організації у разі її ліквідації, тощо. У цих організаціях виникають членські корпоративні відносини, які мають організаційний характер – ніякої взаємної майнової відповідальності цих організацій одна до одної та їх членів один до одного, або до організації, не існує. Вихід учасника з організації не несе для нього жодних несприятливих майнових наслідків або обов'язків, відповідно відносно учасника такої організації він здійснюється безперешкодно.

Наведена конструкція майнової основи діяльності релігійних організацій в цілому узгоджується з правовим механізмом забезпечення майнових прав та інтересів непідприємницьких товариств, де релігійні організації підлягають екстраординарному правовому регулюванню поряд з політичними партіями, об'єднаннями співвласників багатоквартирного будинку з огляду на зміст ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» [5, с. 95-96].

Таким чином, правовий режим права власності на майно релігійних організацій має певну специфіку, що охоплюється спеціальною правосуб'єктністю таких організацій в межах їх статутної діяльності. Право власності на майно релігійних організацій, в тому числі і на майно релігійного призначення (культові будівлі, предмети культу), повинно отримувати урегулювання як на законодавчому рівні, так і самими релігійними організаціями в межах відповідних положень їх статутів. Майнова правосуб'єктність релігійних організацій залежить не тільки від їх виду, а й від об'єктів церковного майна, що їм належить на праві власності, а також положень, що містяться в локальних актах цих організацій. Відповідно проблеми, пов'язані з безоплатною передачею або поверненням у власність релігійним організаціям культового майна і будівель, що знаходиться у державній або комунальній власності, потребують у своєму вирішенні комплексного підходу, який би належним чином відображав компромісний варіант задоволення публічного та приватного інтересу.

Література:

1. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
2. Піддубна В.Ф. Деякі питання щодо права власності релігійних організацій / В.Ф. Піддубна // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 92-94.
3. Сливка С.С. Канонічне право: навчальний посібник / С.С. Сливка. – К.: Атіка, 2012. – 160 с.
4. Ельяшевич В.Б. Юридическое лицо, его происхождение и функции в римском частном праве / В.Б. Ельяшевич. – СПб.: Типо-литография Шредера, 1910. – 480 с.

5. Маковій В.П., Янголь Є.В. Особливості припинення об'єднання співвласників багатоквартирного будинку. / В.П. Маковій, Є.В. Янголь // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – № 4. – С. 95-98.